

Álmodozók*

A NYARAT megölte az ősz, a gyárkémények sudár árnyékát az eső. Az emberek szívében szürke rétegeket rakott a píncesötét.

Az októberi napok vánszorogtak a gyár fölött; esőben, szomorúan. Az épületek nagy faltömegei mozdíthatatlan, szilárdul álltak, mint a hegyek. Az ágyúszó jött csak közelebb napról napra a falakhoz.

Az egyik napon a német őrség vigyázzba kapta magát a kapunál. A khaki-színű ruhaujjak fellendültek a magasba: Oberst Siegfried Kühl belépett a kapun.

Kühl ezredes sovány volt, vékony orrán alig ült meg a szemüveg. Száraz volt, mint a sirokkó, és ép oly kegyetlen. Aki beszélni hallotta: csodálkozhatott, hogyan jut hely ebben a vékony torokban, keskeny mellben a hangnak. Az ezredesben azonban az aljasság mellett elfért a Führer összes bomlott eszmegubanca; s talán csak ennek a sársúlyú nehezéknek köszönhetette, hogy el nem fújta az első haragos szellő.

A tiszt felnézett a kapu fölötti táblára:

CHEMISCHE WERKE.

Deutsche-Ungarische A. G.

Megnézte, melengette, méregette a kezén ezt a négy szót. Aztán jobbjaival együtt bedugta a köpönyege mögé, oda, ahol az embereknél a szív dobog...

Így, napoleoni pózban botjával végigbökdösve az út kicsi kövecseit, belépett az iroda ajtaján.

BORDÁS, A MÉRNÖK érezte ezen a hajnalon, hogy valami történni fog a gyárral. Érezte, mert huszonhét éve együtt élt vele, egy emberöltő óta hallgatta a gépek, a csövekben keringő vegyszerek csendjét. Mert számára itt a gyárban minden kis zaj és minden nagy dübörgés csenddé lankadt az évek során. Az alkotás mindent betöltő csendjévé.

Kitárta ablakát. Szerette beengedni szobájába a gyárat. A gyárral együtt beáramlott az eső, a földde rothadó levelek szaga. Nagyot lélegzett, tenyerét kinyújtotta az esőbe, és hátrasímitotta vele őszülő haját. Fáradt, öreges volt kezének és szemének mozdulata, ahogy végighordozta könyvein.

Éjjelenként, amikor a közeli állomás felől vonatfüttyök korbácsolták a sötétség testét, Bordás Heinét olvasott. Ilyenkor gondolkozott, álmodozott a legtöbbet.

Amikor kinézett ablakán erre a gyárra, mindég a saját képzeletbeli gyárára gondolt; ott az forr és sutorog a lombikok óriásaiban, ami kezének

* Szeged város tanácsa és az Írószövetség szegedi csoportja „Felszabadulási” pályázatán második díjat nyert elbeszélés.

engedelmeskedve, éjszakákon keresztül futott, sorakozott előtte kaucuk és műtrágya molekulák végtelen láncává...

Elgondolkozva végighúzta kezefejét a szemén; és nézte a kopár udvart, a gyárat, amelyről néha azt hitte, hogy egy kicsit az övé is. Azonban mindég észébe juttatták, hogy kié.

A gyár is fáradtan nyújtózkodott az éjszakai munka után; máskor csillogó bádogtetőit feketére mázolta az eső. A gáz generátor csövei karokként csavarták körül a gyárat. Éles, kellemetlen szagok szálltak a kéményekből, és becsavarogták a hatalmas udvart.

Két géppisztolyos ór csokoládét rágott a kapu előtt, két másik meg hallgaton, bosszúsán kerülgette az udvar tócsáit.

Egyikük — alacsony, pocakosságra született káplár — sokáig bámulta, simogatta borostás arcát egy pocsolya zavaros vizénél; végigtapogatott összeráncosodott tokáján, az álla alatt. Majd fölemelte fejét, és hallgatódzott.

Ágyúztak... Néha kis szél indult keletről, és elhozta hátán a dőrejeket.

A katona legyintett kezével, és káromkodva beleköpött a tócsába.

Bordás is a dörgésekre figyelt. A háború csak most osont be bátortalanul őhöz, a kémiaival, gyárral és Heinével padlótól-mennyezetig telezsúfolt kis szobába.

Amikor márciusban az első fűszálakkal együtt kinőttek a gyár körül a zöld egyenruhák, a mérnök nem érezte, hogy ez háború. Őt dolgozni hagyták, a gyár véleamaradt. Kilométereket gyalogolt naponta a szűrés ammónia szagú csarnokban, örült, hogy 'szeme és tüdeje könnyezhetett. Kezében jegyzetfüzettel, figyelőn követte a gázkemencékkel, tornyokkal, csövekkel szegélyezett útját, ahogy azt egy német előírta, egy előbbi háborúban.

Csak ez a másik német sértette: Siegfried Kühl ezredes, aki sokszor a sarkában volt. Néha a mérnök vállára tette kezét, és reccsenő kappanhangon megdicsérte:

— Richtig, Herr Bordás. Sehr gut!

A mérnöknek az fájt legéggöbben, hogy robbanóanyag lesz a salétromsavból, nem az ő műtrágyája. De hallgatott, és néha önmagát próbálta nyugtatgatni: hiába, háború van. De a háború csak most ért el hozzá.

Ágyúztak...

Aztán hirtelen, mint valami óriás, ragadozó madár, ágyúzajt és esőcseppek egyenletes lármáját elnyelve, csapott le a gyár tetejéről a szirénaszó. Utána a megölt zajok helyén hatalmas csend támadt.

Most, mintha az egész gyár széttáruult volna, mintha szétszaladtak volna a falak, ajtók szakadtak ki a téglafalakból, és munkaruhás százak: az igazi gyár jött ki erejét mutatva az udvarra.

A német örök sietősen noszogatták őket az óvóhely felé. A mérnök majdnem mindegyikőjüket ismerte. Ahogy végigsiettek az udvaron, felnéztek Bordásra, és röpködtek a köszöntések föld és emelet között, mint vidám, piros madarak:

— Jó reggelt, mérnök úr!

— Jöjjön az óvóhelyre, Bordás bácsi!

— Majd később, Ilonka, majd később.

Egyre fogytak az emberek, elnyelte őket a pince szája. Mikor az utolsó is eltűnt, az örök bezárták a gyárkaput, és behúzódtak az óvóhelyre. Ekkor Sárdi bácsi kilépett a kapusükléből, felbaktatott a lépcsőn az első emeletre, és bekopogtatott Bordás ajtaján.

A MÉRNÖK rögtön felismerte a fakéz kopogtatását. Most sem feledkezett meg rólam! — gondolta örömmel magában. Aki légiriadó után bekopogtat nálam, az csak ő lehet.

Sárdi egyik kezét Przemyslnél vitte el egy orosz szilánk; és amikor hat-évi fogság után fakézzel hazakerült, nem dolgozhatott tovább Bordás mellett, mint előmunkás. A gyár kapusnak alkalmazta. 1921-ben belépett a pártba.

Itt lakott ő is a gyári épületben, özvegyen, Ilonka lányával.

A kapus és a mérnök már régen összetalálkoztak. Szerették és ismerték egymást. Amikor a németek „kérésére” minden kommunistát és „gyanús elemet” elbocsátottak, Sárdit nem bántották. Őt, aki már tizenkilenc éves kora óta a gyárban dolgozott, nem tartották „megbizhatatlannak”.

Így most csak ketten voltak a gyárban kommunisták: ő és lánya, Ilonka.

Sárdi bácsi megint kopogott. A mérnök elmosolyodott; és az ajtó túlsó felén, Sárdinál is mosoly kis csücskei veszték el a lecsüngő bajuszban. Bordás tudta, hogy — mint máskor — azért jött az öreg, hogy lecsalogassa, vagy erőszakkal lehurcolja őt az óvóhelyre. És Sárdi is tudta, hogy — mint mindig — a mérnök most sem fog lejönni.

— Szabad! Gyere be! — hangzott a szobából. Sárdi érezte, hogy a szó is kötekedőn mosolyog. Haragot tettetve, összevonta sűrű, fehér szemöldökét, és belépett.

— Szóval nem jössz le?

— Nem. Hiszen tudod.

— Hm... Ismerlek — nyelt nagyot Sárdi. — De ha még nem akarsz meghalni, és szereted az álmaidat, akkor gyere.

Elhallgatott. A nagy, sűrű csend már régen beszívárgott a nyitott ablakon, de a két ember csak most döbönt rá, hogy idebenn van.

— Te nagyon tudhatod, Gergely, hogy nekem annyit tesz lemondanom az álmodozásról, mint elvonni a kenyeret a szám elől. De nincs értelme... — Mintha nagy szakadékhoz ért volna a hangja, amit nem tudott, vagy nem akart megkerülni, behullott.

— Hát a terveid? — sietett a szóval a másik. Azt hitte, hogy mint eddig, most is orvosságot nyújt a mérnöknek. De most csak a betegségre tapintott rá; olyan fájdalmasan, hogy a beteg felszisszent:

— Azok ott vannak a fiókban. Legalul... — Megérezte a másik kérdését, és folytatta: — Már régen. Amióta a világra jöttek. Hiszen ezért álmodoztam... Mert senkinek sem kellett... — Kezével kimutatott az ablakon: — Látod, ez az én világom. A szárító tornya, az épületek. Egyidősek velem... És az emberek is... — Kicsit hallgatott, aztán ismételte: — Az emberek...

Törpe zümmögés közeledett az égen. Sárdi megfogta a mérnök köpenyének ujját:

— Gyere!

A mérnök ráemelte szemét, amelyben most, pille-időre megint mosoly csillant. A kapus szó nélkül leült egy karosszékre, és cigarettára gyújtott.

Kint elállt a lassan szemerkélő eső, de még mindig új szürke posztó borította az eget, egyetlen szakadás, hasíték nélkül. A zúgás megerősödött, és úgy hallatszott, mintha óriási bogarak dongának az ablak előtt, bebocsátást kérve. Három gép örködött alacsonyán a felhőtömeg alatt; éber szemmel vigyázva az állomást és az onnan városnak eredő utat.

— Legalább az ablakot csuknád be. A szilánk... — szólalt meg Sárdi, de másik csöndesen félbeszakította egy kicsiny fejingatással, és újra kimutatott a felázott udvarra.

— Akkor nem láthatom. Szeretem, pedig nem volt sosem az enyém. Nem kellett neki a műtrágyám. Értem és mindennap látom, hogy a német gyárnak miért nem kell. De a magyarnak? Amelynek odaadtam mindenem, és néha éreztem, hogy egy egész kicsit az enyém?... Miért nem kellett nekik, miért?!

Sárdi halkán közbeszólt:

— Én tudom.

— Igen. Te mindig azt mondod ilyenkor, hogy tudod, mert kommunista vagy. De miért tudnál te többet, mint én?!... — Szinte haragosan, türelmetlenül csengett a mérnök hangja.

Az öreg kapus szemeszögletében kis ráncok futottak szét, s a bajusza felhúzódott az orráig. Ilyenkor mosolygott, de most bajusza alól füstkarikák szálltak, és elkendőzték ráncos mosolyát.

— Ide figyelj, István! Te azt szoktad mondani, hogy a kommunistákat nem ismered. Csak az embereket. Meg azt, hogy az igaz embereket szereted. Hát engem, úgy-e jól ismersz! Nézz meg jól! Én tetőtől talpig olyan vagyok, mint a kommunisták... — huncutul mosolygott.

Felszívített az első bomba, aztán még egy, majd teljesen, borzalmas tömegként egybeolvadva zuhant a többi a föld felé. Közel hozzá újra szétváltak, és egymás után robbantak fel, megremegetve a gyár épületeit. Ölték a vonatfüttyöket. Az állomást bombázták.

— Lehet, hogy így nem értesz meg — folytatta Sárdi —, de megpróbálok a mi közös nyelvünkön beszélni.

A mérnök feszülten figyelt.

— Te is, én is, Ilonka is, mind álmodozunk. Te innen, az ablakodból, ér a kapusfülkéből. Mindketten a gyárat figyeljük szeretettel és aggodalommal. De én tovább látok... messzebbre... Érted már?

A mérnök arcán — amikor felelte —, átsuhant egy aprócska, halvány mosoly:

— Az álmodozók megértik egymást... — Hirtelen zengőn, indulatosan felkiáltott, hogy hangja kirepült az ablakon túli udvarra. — De ha többet látsz, mint én, mondd meg nekem, miért nem a műtrágyámat gyártják?! Miért csinálnak a salétromsavból — lyukakat a földekbe?! — Újra kiáltott, még hangosabban: — A földjeimbe! Elvették, elharácsolták az álmaimat, ellopták a földeket a műtrágyámtól! A háború tette. A németek meg az oroszok. De miért?! Miért harcolnak? Hát nem értik, hogy nekem kell a gyár, a föld; hogy Bordás Istvánnak béke kell?!...

Zuhogtak, sivitottak, zenéltek a bombák. Végig és előlről ugyanazon a rémületes skálán.

Bordás némán állt, piros arccal. Szinte szégyelte magát még barátja előtt is az előbbi kitörésért. Olyan emberek érzése ez, akik esztendőkön keresztül hallgattak.

A gépek kört írtak a város fölé, aztán kelet felé indultak. A korareggeli nap még nem tudott áttörni a szürkéségen: olyan volt az ég, mintha villanyt gyújtottak volna mögötte. A keleti szél ügyelőként szorgoskodott a kárpiton: felhőket kergetett. És a ragyogó napsugarak ott várakoztak már a függöny mögött, mint egy színdarab harmadik felvonásának szereplői...

Ágyúztak.

Bordás hallgatott, mert különösnek tűnt előtte az a szó, amit az előbb ő mondott ki először. Oroszok. Meglepődött, szinte furcsának találta azt az egyszerű tényt, hogy a háborúhoz két fél kell, akik közül csak az egyiknek van igaza.

Melyiknek? Az oroszoknak? 'Őrölük csak egy kép élt az emlékei között. Kozák vágatott tüztől pirosló éggel a háta mögött, nyergében egy lánnyal. Valami könyvnek a címlapja lehetett, gondolta.

Hátha megölnék? — mondotta magában. De Sárdi megérezte a gondolatát, és szavában diadallal megszólalt:

— Én látom a földjeidet, a gyárunkat, István. Mindenkiét látom. Jönnek vissza. És tudod, kik hozzák? Az oroszok. — Figyelmesen fülelt, és fölemelte fekézet: — Hallod? ... Ott, az ágyúszó hátán...

Ágyúztak.

Sárdi folytatta:

— Ami kis szellője a háborúnak elvetődött hozzád, az is német szagú volt. Tudom... Te nem ismered őket. Én láttam. Ők igaz emberek. Te őket is vádoltad. De hidd el nekem, hogy ők semmit sem vettek el. István, ők is álmódoznak!... És neked is visszahozzák az álmaid. Egyedül ők adhatják vissza neked. Mert náluk már sok-sok álom él... Felkiáltott, és látta, hogy a mérnök mellében pattant a parázs; mert megint végigsimított szemén. — Jönnek a földek, István! A földjeid! Tudnál harcolni értük?!

A mérnök nyugodtan felelt:

— Tudnék. — Aztán bizonytalanul hozzátette: — De nincs miért. S vajjon lesz-e?...

Szomorúan, lehajtott fejjel állt a magas, sovány férfi savaktól lyukasra mart, foltosra fakult köpenyében; és az évek során egyre toldozott, foldozott álmainak üres helyével a szívében.

Az esős földszag látogatott most be a szobába nesztelen macskatalpain. A sziréna ragadozója megint felrepült fészkeből, és sokáig függött magasan a levegőben.

Megnyíltak a pinceajtók, és újra erős hangok haladtak át az udvaron, és halkultak el, amikor elnyelte őket a gyár.

Aztán egy mély hang bekiáltott a szobába:

— Bordás mérnök úr! Hivatják az irodába!

Amikor a mérnök kinézett az ablakon, már csak a munkás széles, kék hátát lehetett látni és a német öröket, meg Kühl ezredes autóját a kapu előtt.

Bordás szívében felébredt a féltés; — a gyár!

De hátát kiegyenesítette az akarat, amikor lesietett a lépcsőn.

OBERST SIEGFRIED KÜHL úgy beszélt, mint egy Morse-távíró: határozott, ellentmondást nem tűrő tömondat: — stop. Megint egy, aztán stop. Beszéd közben szobormereven állt, s csak két dolog mozgott rajta: az adámcsukája föl-le, és a szeme jobbra-balra. Cvikkere csillogott, és szemét nem lehetett látni, de tekintetét érezték. Szerényi: a vezérigazgató, Kárász: a titkára és a többi négy idegesen feszengett ilyenkor.

Csak Bordás ült egyenes háttal, de belül dobogó szívvel.

Az ezredes igazi übermensch tekintete jobbról söpörte végig a társaságot, lassan haladva bal felé. Aztán megint előről.

— Meine Herren! Die Fabrik geht heute in der Nacht nach Deutsches Reich...

Az ezredes botjával ráütött az asztalra. Bordás szívébe beledobbant ez a három koppanás. A megmozdíthatatlan, örök-falú gyárat akarják elvinni?!... Körülnézett. Láta a közömbös arcokon, hogy nem törődnek a gyárral. Nekik csak az Aktien gesellschaft a szent.

— Ma délután megkezdődik a rakodás. Két óra tíz perckor érkeznek a teherautók a katonákkal. — Két botütés. — A gépeket és a készleteket elvisszük. Az elektromos portalanítót szétszedjük és felrakjuk. A műszereket felrakjuk. Az ammónia-gyártás Háberl-féle kontakt készülékét is szétszedjük... Egyelőre elmegyünk, Meine Herren!... Egyelőre!... A német birodalomnak szüksége van a salétromsavra! A Führernek kell az ammónia! Heil, heil Hitler! Heil, heil, mein Führer... und sein Führer! — Sok botkoppanás az asztalon.

Az ezredes szája összeszorult, orra megvékonyodott. Botjával mégegyszer rávágott az asztalra, aztán kiköpött még egy szót:

— Herren! Ich fertig! — A Morse-távíró megállt. Az ezredes kisietett az ajtón, beült autójába, és elviharzott nyugat felé. Többet nem látták.

Amikor a német kitette lábát az ajtón, mintha légüres tér támadt volna a szobában. Bordás érezte, hogy verejték gyöngyözik a homlokán és az orra alatt, a borostákon. Szíve megállt egy pillanatra. Hát nem értik itt ezek, hogy ez közönséges rablás? Hogy végleg el akarják rabolni az álmait, az életét?! Rablók!!... Fejében kalapáltak a szavak. Elvisszük, felrakjuk, szétszedjük, felrakjuk... felrakjuk...

Kárász, a vezér titkára elegáns, tüdőbajos ember volt; nagy betegségtől és nagy alázatosságtól megtört háttal. Szárazon, mélyről köhögött.

A vezér felemelte kövérségét a székről:

— Uraim, hallották a társaság német ügyvivőjének nemes ajánlatát. — Szünetet tartott, hogy fokozza a hatást. Hatása ugyan sosem keletkezett a vezér szavaira, de ő mindig abban a hitben élt, hogy kiváló szónok. — Azt hiszem, fel tudják fogni az önzetlen szavakat. Uraim, értsék meg! a hatalmas németiség nagylelkűen továbbműködést biztosít a számunkra. Miránk, mérnökökre, szakemberekre is szükség lesz odakinn. — Két szót hangsúlyozott, rácsált a vezér: szakemberekre, és azt, hogy: odakinn. — Szükség van ránk! Én még ma útnak indulok. Felszólítom önöket, kövessenek. A nagy országban nagy lehetőségek nyílnak önök előtt! ... Leült, és szivart vett elő.

A többiek összesúgtak, és bólogattak, mint a jó megolajozott gépezet, amelynek elég egy gombnyomás.

Kárász görnyedten állt fel. Fejét mindig lehajtotta, így soha senki sem láthatott a szemébe. Köhécselt.

A vezér rádülesztette seszínű szemét.

— Akar valamit, Kárász?

— Szerényi úr, ha méltóztatik megengedni... Egy helyet az autóján. Egyedül vagyok...

— Na és?

Kárászból a szavak is úgy jöttek, szárazon, nagyon mélyről, mint a köhögés.

— Ha megengedné... Bátorodom... ha önnel mehetnék. — Kis gondolkodás után bizonytalanul hozzátette: — A testvéri Németországba...

A vezér leharapta a szivart erős, sárga fogaival, és a csutkát kiköpte a padlóra.

— Nagyon sajnálom, de családos ember vagyok... Nincs hely az ön számára.

Kárász talán életében először emelte fel a fejét:

— De uram! Ne hagyjon itt...! Hiszen már ... tizenöt éve... — Kibuggyant belőle a köhögés. — Tizenöt évig voltam a titkára!... Uram!... Szerényi úr!...

Nem kapott feleletet, csak a szivarfüst szállt feléje. Úgy köhögött, hogy belerázkódott minden csontja. Jobb kezét a mellére szorította, a ballal zsebkenőjét gyömöszölte a szája elé. Aztán hosszan nézte a piros foltot a kendőn. Megfordult, és úgy ment ki a szobából, mint amikor a csirke elvágott nyakkal teszi az utolsó lépéseket.

Bordás sajnálta ezt az embert, de undorodást érzett a gyomrában. Láttá, ő itt teljesen egyedül van. Úgy érezte, hogy ki kellene nyitni az ablakokat, és beengedni az udvart, a gyárat, az eget... Nekik kiönthetné a szívéét. De itt, benn, ezeknek egy-két semmitmondó, közömbös szó is elég. Felállt:

— A gyárat, a falakat nem lehet elmozdítani. Én sem megyek: velük maradok — mondta halkán.

Csodálkozás és ijedtség szuronyai szegeződtek feléje.

— Megölik! — hallatszott valahonnan.

— Akkor is szívesebben halok meg itt. — Öreg köpenyébe dugta kezét, és Sárdira gondolt: — De nem ölnek meg...

A vezér felpattant:

— Aki nem jön velünk, az áruló! Azt elbocsátjuk az állásából. — Nagyt pöfékelt szivarjából. Így olyan volt, mintegy kis, gömbölyű vörösorrú Caesar: a szivarfüst diadalt jelentő glóriáival körülövezve. — Azt elbocsátom!... Az állam nem ad neki máshol sem elhelyezést!

Bordás szájaszélére kis gúny ferdült:

— Ez az állam már nem tud nekem kenyeret adni... De majd megleszek valahogy.

A vezér még nem fogta föl a szavakat. De egy pillanatra csönd támadt. S a csöndből ő is értett. Kövér, kicsi testét, pulykaszínűre vállt tokáját odahurcolta Bordás elé, és lábújjhegyre ágaskodott, hogy arcába önthesse indulatát.

— Áruló!

Az őszhajú mérnök nyugodtan állt, egy fejjel föléje magasodva a hangoskodónak.

— El van bocsátva! Gyázmagyar!... — Nagyon tetszett neki a szó. Tologatta, ropogtatta húsos ajkai között: — Gyázmagyar!... Maga gyázmagyar!!

De Bordás már többször nem hallotta. Ruganyos lépésekkel kiment a rossz-szagú szobából.

DÉLUTÁN MEGÉRKEZTEK a teherautók.

Máskor már messziről gomolyodott volna előttük a por, de a hosszú eső tisztára mosta az utat, és a hatalmas gépkocsik olyan hirtelen gördültek be a gyárudvarra, mintha fentről, egy láthatatlan zsinórpadlásról engedték volna le őket. Vagy százötven zöldruhás, fegyveres statiszta ugrált le a teherautókról, és sebes, össze-vissza lótás-futáshoz kezdett.

A gyár üres volt és hallgatott. A munkásokat hazaküldték, de sokan ottmaradtak a nagy udvaron. Vártak.

Csoportok hagyták el időnként az udvart, és csoportok — asszonyok, kezükben ételes-szatyrokkal, kis gyermekkel — szállingóztak be a kapun.

A németek most már nem törődtek semmivel, az örök is elhagyták helyüket, és mind lázasan szétszedett, vitt, rakodott.

A parancsnokuk egy fiatal hadnagy volt, akinek szeme, haja szalmaszínűen világított, s ő is olyan üres volt belül, mint egy szalmaszál. Ő volt az egyetlen német, aki nem vett részt a gyár elrablásában. Csendesen ült az első teherautó fülkéjében, nagyon félt, és ivott. Néha el-elüvöltött egy-egy eszébe jutott dalfoszlányt.

A németek esze-veszetten siettek; szerszámmal, puszta kézzel estek neki a kontakt kemencéknek. Látszott, hogy nem azért rabolnak, hogy tovább dolgoztassák a gépeket, hanem, hogy ne legyen másé. Innen is, onnan is kitéptek valamit az okos géptestekből; csöveket rángattak ki, műszerszemeket téptek le, úgy, hogy jajgattak, csikorogtak, nyögtek a gépek.

Bordás hallgatva járkált a németek sarkában.

Két nagy darab német szedte tagokra az oxidáló készüléket Bordás termében.

Mint két dühös, felzaklatott medve, káromkodva topogtak ide-oda a gép körül. Csizmáik nagy hanggal visszhangoztak a kőpadlón a kihalt csendben. A mérnök ott tipegett körülöttük, és kétségbeesett, óvó segíteniakarással nyújtotta ki karját.

A két katona érezte a gép fölényét.

— Eh, der Gottheit! — ordított az egyik, és kalapáccsal esett neki az akaratoskodó műszernek.

Bordás a saját testén érezte, ahogy szakad és törik a nikkell és a vas teste.

A katona belátta, hogy így nem győz, és szuszogva csavarhúzóval szedett elő. A műszer engedett, egy dühös rántás, és már cipelte is a két német az autóra a nehéz, méteres mérőt.

Bordás meghallotta, itt benn — és összerázkódott, — amint az autóra dobott műszeróra üvege csőrömpölve összetört. Belekiáltott a magányos csendbe, aztán sokáig merően állt egyhelyben. Amikor nehéz, ólmos léptekkel kilépett a széles ajtón, szeméből a kőre hullott férfikorá első és egyetlen könnye.

Az udvaron, bármily gyorsan gyűjtöttek a katonák, — a hozzá nem értő, ellenséges kezeknek nehezen adták be derekukat a gépek — lassan teltek meg a hatalmas autók. Minden hegyén-hátán feküdt a kőcsikban. Salétromsavas, szalmafonatú, feketé üvegtartályokat, csöveket, vaslemezeket, vegyszeres ládákat nyelt el egymás után az autók rakodó-tere.

Sötétedett. Alig észrevehetően, mert csak a szürkeség dagadt meg, súlyosodott, ereszkedett lejjebb. A csillagok még vártak a borús égfüggöny mögött.

Már csak körvonalak és hangok népesítették be az udvart. Német szavak, ládászögezés, fémes pengés, és földrejtett üveg utolsó hörgése. Néhol salétromsav szúrósszagú tócsáinak csillogását takargatták a belőle felszálló apró ködök.

A megtelt autók motorjai zümmögni, zúgni kezdtek, nekifaroltak az udvarnak, és orrukát a kapu felé fordították.

Bordás Sárdit kereste a csoportokban beszélő vagy csoportokban hallgató munkások között. Egyik sem mozdult; komoran, várakozva ültek. Az arcokat nem lehetett látni már a sötétben, csak a hangok árulták el gazdáikat. Férfi-e, nő vagy gyerek.

Bordás egy nagyobb csoport közepén talált rá a kapusra és Ilonkára. Körben cigarettavégek parázlottak, farkasszemet nézve az autók nagy reflektoraival.

A mérnök a háttérben állt meg, a falnak támasztva a hátát. Sárdi felnézett, és észrevette a fehéren villanó köpenyt. Suttogón tovább beszélt:

— A németek körül vannak kerítve... Halljátok?!

Kelet felől újra feltámadt az elpihent ágyúszó. A város kilométerekre nyújtózott a sötétben, mint egy álmos macska, amely félszemét nyitvatartva várakozik. Nyugatról gépfegyver kelepelt, és magános puskalövések csattantak.

Ide, a gyár közelébe csak néha-néha tévedt el fáradtan egy-egy golyó vagy repesz, és a fák száraz leveleihez dörzsölte hosszú útát megtett, tüzes oldalát.

— Néhány óra múlva miénk lesz a gyár... — mondta Sárdi csendesen.

Az emberek neszezték. Öröm, izgatottság kotorászott a zsebekben gyufáért. Felsercentek a lángok.

Bordás fáradtan közbeszólt; de csak maga elé mondta:

— Mit ér, ha gyáram lesz... gépek nélkül.

A kapus hangja feddően és támogatón zengett, mintha apa szólt volna a fiához:

— Értelek, öreg mérnök. Te le akarsz mondani az álmaidról... Meg akarsz halni... Nem hiszel senkinek... Semmiben... — Felemelte a hangját: — Ne feledd el, hogy mi, kommunisták is álmodozunk! De mi élni akarunk; harcolni az álmainkért! Harcolni!

A mérnök alakja is beleolvadt a sötétbe, de Sárdi érezte, hogy felemelte fejét, ahogy megszólalt.

— Hogyan?... És miért?...

Sárdi válaszával minden kérdésre felelt, amelyek a sötétben feléje tapogatóztak az emberek bepókhálósodott szívéből.

— A gépekért, a gyárunkért!... Időt kellene nyernünk... Időt! Nézzetek szét: még itt vannak a tolvajok!...

Az autók berregő sora végigért már az udvaron. A katonák sietve, tolazkodó szitkozódással hemzsegték körülöttük. Úgy másztak fel sebesen elől, hátul, oldalt, mint eső előtt a bábokat lyukukba hurcoló hangyák. A kormányfülkék ajtajai csapódtak. Az első autó reflektora éhesen előreszaladt a kapun, az útra.

A hadnagy hamis, rezes hangja részeges ákom-bákomokkal karcolódtott a levegőbe:

— Deutschland, Deutschland über alles!...

Ekkor az első kocsi fénykévéjében egy alak jelent meg: Kárász volt, a titkár. Félszegen, esdekelve lóbálta kis táskáját hosszú kezében.

— Uraim, vigyenek magukkal, uraim!... — könyörgött zörgő tüdővel.

Csúnya, kemény hangok kiabálnak le a kocsikról:

— Der Koffer!... Geben Sie!... Der Koffer!...

Kárász feladta a táskát. Mohó csápú hangok kaptak utána.

A titkár megkapaszkodott az autópálánk szélében, és lábával a kerékre támaszkodva mászni kezdett.

Újjaira puskatus csapott. Tágra nyílt, csodálkozó szemmel, görcsösen kapaszkodott, és egyre a katonák arcára függesztette kockaalakúra tágult szemét.

A puskatus mégegyszer kegyetlenül lecsapott. A sovány újjak recsegték, a gazdájuk újra az állati arcokba bámult. Aztán hang nélkül eleresztette a deszkát, és ahogy vánszorgó lépésekkel túl jutott a kapun, megint visszanezett. Majd teljes erejéből futni kezdett. Ki a kapun, neki a messzire induló útnak. Nyugat felé. Vad röhögés súlyos golyói gurultak utána.

— Deutschland, Deutschland! — énekelte a rumos hadnagy, de az induló többi része foszlányokra szakadozott a kiabálásban:

— Schnell, schnell!... Gehen wir schon! Schnell!...

Az autók felbőgtek.

De a kapuban új akadály állt: Bordás. Öreg szeme bátorságtól fénylett.

Óriási csend támadt, amelybe csak az autók berregtek bele, és a gépfegyverek egyre közelebb jövő kerepelése csattogott.

Aztán káromkodás, szitok össze-vissza csomója hullott Bordás lába elé. A hátsó autókról vad, izgatottan loholó szavak lökdösődtek előre:

— Lőjétek le! Félre!... Golyót a bolondnak!... Schnell, schnell!...

A hadnagy testével kilökte a fülke ajtaját, és kizuhant a földre. Nagynehezen tápázkodott föl, és rumvörös arcával, — amelyen szinte világított. fűhaja — Bordásra bámészkodott. Pisztolytáskáját kereste.

Az emberek felfigyeltek. Az alvók felriadtak a lárma, és felülve a nedves fűvön, az autók felé bámultak.

Egy kislány, anyját-bökdöső szavakkal enni kért.

Először Ilonka vette észre a mérnököt.

— Bordás bácsi — kiáltotta hangosan, és apjával az autó felé szaladt.

Most már hárman álltak ott szembenézve a gépkocsikkal, amelyek reszkető, morgó testtel csillogó szemükkel ugrásra készen remegtek, mint a farkasok. És mindegyikben egy olyan ember ült, aki félig maga is a farkasok közé tartozott.

Körül, a sötét is tele volt emberekkel.

Bordás úgy állt, mint a szobor, arcán nem látszott indulat. Sárdi harcra-készen szoritotta össze balkezét, mintha elvesztett jobbkezének ereje is abban gyűlt volna össze. Ilonka fiatal, kemény teste nekifeszült, arcán piros lobogók lengtek.

A hadnagy a lányra meresztett szemmel tántorgott feléjük, és teletorokból üvöltötte:

— Elisa, Elisa!... Du liebe, du schön!...

Karját széttárta, s miközben Ilonkát akarta átölelni, szájával nagyokat cuppantott a levegőbe.

— Apám! — kiáltotta a lány. — Emberek!

A sötét apró, némán figyelő tüzeckéi megmozdultak, és a kapu felé siettek.

A hadnagy elengedte Ilonkát, és bizonytalan lépésekkel hátrálni kezdett. Ijedt, részeg szeme nem tudta megmagyarázni ködös agyának a sötétből nyugodtan kilépő férfiakat és asszonyokat, akik egyszerre a fényzőrök körébe álltak.

Pisztolyával a sofőr felé hadonászott:

— Auf!... Rajta!

A vezető talán egy pillanatra kis házra és gyerekekre gondolt. Talán egy kis időre emberi érzés született szívében, mert nem nyomta meg a pedált.

Percek teltek el. A város felől már kiálló zások is elvetődtek ide, nyugatról, nem is messziről, néha eldőrdült egy puská.

A hátsó kocsikról leugrott néhány katona, és dühös menekülésvágytól feszített géppisztolyokkal rohant az embereknek.

A hadnagy átkozódott és énekel:

— Mein Mädchen, mein Mädchen, ich liebe Dich! — Aztán revolverével belelőtt az elszánt, eleven akadályba.

Az első autó felbőgött. A hadnagy énekelt, üvöltött, és újra lőtt. Asszonyok sikoltottak, az udvar mélyén egyedülhagyott, kétségbesett gyerek hangja zokogott fel.

Az emberek szétrebbentek.

Ilonka is oldalt ugrott, s még látta, hogy az autók siető félelemtől hajtva kivágtattak a kapun. Aztán széttárt újjakkal ijedten belemarkolt a sötétségbe.

Elájult.

A REGGEL TÁMADT KELETI SZÉL egyre erősödött, nekivágott a felhőknek. Először hosszú hasadék nyílt az égen, és mint a rianó jég résén, ki csillogott rajta az ég.

A gyáruvart sápadtan hálózta be a derengés; sötét és világosabb négy- szögek váltakoztak rajta.

Ilonka vérző mellel feküdt az alája terített kabátokon, mint a halott.

— Még él... — szólt Bordás.

A lány szája megmozdult, arcáról még mindig nem törölte le a küzdelem pirosságát a hűvös éjszaka.

— Meglőtték... Az állatok! — mondta valaki.

A lány mellett ketten térdeltek. Sárdi meztelen mellel, ingéből tépdesett darabokat, és átnyújtotta az asszonynak, aki a sebet kötözte. Keze remegett. A szája is remegőn suttogta a szavakat, amikor fel sem tekintve megszólalt. Bordás ajkáról olvasta a bánkódó, kétségbesett mondatot:

— Látod... Elvették...

A mérnök hallgatott egy pillanatig, aztán szakadozottan, szomorúan törté- delte:

— Tőlem is elvették... végleg... Az álmaimat...

Sárdi fölnézett a mérnökre; de szemében most mégsem megtörtség, hanem biztatás csillogott. Az emberek némán álltak. De nem a halál, hanem a gyűlö- let és kétség némaságával. Győztek-e? Vagy hiába harcoltak?

Nem válaszoltak nekik fegyverek.

— Orvos kellene! — törte meg egy férfi a csendet.

— Orvos, — mondta Sárdi kétségbeesve, — orvos! De honnan? A város messzé van.

Szavait elvágta egy felhangzó gépfegyver. Puskák szóltak, de csak egy percig. Aztán megint némaság lett. A munkások várakozón, kérdőn néztek össze.

Egyre vaskosodó zúgás született, és közeledett; szinte testet öltve.

— Halljátok? Tankok!... — kiáltottak az emberek, majd nagy, egyedüli, örömtől duzzadó kiáltás feszített éket a többi közé:

— Autók!... Visszafordultak!... Teherautók!

Az emberek a halál közelségéből eredtek újjongó futásnak a teherautók felé, ahonnan egyre izmosodóbb lábakon jött feléjük a zúgás, az élet, a gyár...

Bordásban új, nagy érzés duzzadt. Az ő harcának győzelme, diadalmas öröme feszítette mellét, és futásra hajszolta az öreg lábakat.

Sárdi odakiáltott az asszonynak, aki Ilonka mellett maradt:

— Vigyázzon rá!... Megyek az orvosért!... — Megragadta a mérnök kezét, és az öröm kiáltássá árasztotta szavait: — Gyere István! Jönnék vissza az álmaink!...

Szaladtak.

AZ AUTÓK ott álltak az úton, előttük harckocsik nyújtották védelmezőn csövüket az útra.

Mindegyik autóban egy ember ült. Igazi, álomhordozó ember. Egyik fa-lucskáról álmodott, a másik gyárról, a harmadik vonalokról, amelyek értelmes rendbe állnak a keze alatt.

Emberek és katonák ölelkeztek.

Sárdi néhány lépés után orvosra talált az egyenruha alatt. Siettek vissza-felé az úton.

Sokan felkapaszkodtak az autókra, és nézték, tapogatták a visszatért kin-cseket. Bordás is köztük volt. Végigsimogatta érző kezével az oxidálókészülék mérőjét; tenyere szomorúan beszélt a betört üveggel, a vas repedéseivel. A mu-tatók bánatosan feleltek neki vissza: tönkretettek.

A mérnök nem vette észre a fiatal katonát, aki már régen mellette állt, és a gépet figyelte meg Bordást. Most, amikor megszólította őt, mégis úgy nézett fel rá, mint régi ismerősre. Hiszen szavában megsejtette az együttérzést.

A fiatalember kezével segítve magának a beszédben, magyarázott — me-legségtől hevesen —, hogy szemébe hullott barna haja. A mérnöknek olyan volt így, mint egy játékos fiú, aki nagyon komoly dolgokat beszél.

— Bátyuska... tü inzsenér?... Ja tőzse... én is. Ne félnyi, tovaris... — A mérőre mutatott, és a mellére ütött: — Hozni... lesz... Ponyemáj, Bá-tyuska?... Lesz...

Összemosolyogtak.

A mérnök visszafelé ballagott az úton. Mögötte hullámozott, széttárult és megint összecsapódott ölelkezve a magyar és orosz beszéd.

Fele úton Bordás egy emberrel találkozott. Sárdi volt. Már elmentek egy-más mellett, amikor a kapus még egyszer visszanézett, és megismerte Bordást, mert fehér köpönyegét szél úsztatta utána.

— István! — kiáltotta visszafordulva. És szeme körül a ráncocskák köze örömmel volt kitöltve. — István!... Megmarad!... Élni fog!... Ő mondta, az orvos...

Bordás ugyanígy felelt, ugyanezt mondva, csak más szavakkal:

— Összetörték a mérőmet... a vadak. De lesz... új lesz...! Hoznak! ...

— Ők ígérték? — kérdezte Sárdi; de mosolya már előre szívébe könyvelte a választ.

— Igen. Egy mérnök... Olyan ember, mint én vagy te...

A hold kibukkant, és mint lámpafényre az éjjeli pillangók, felhők úsztak feléje.

— Gyerünk, öreg! — mondta Bordás. — Nézzük meg a gyárunkat...

Felnézett az égre.

— Fussunk!... Holdfény van.

Szaladtak az úton.

Bordás öreg, fehér köpönyegét szétcsapta a szél, és úgy játszott vele, mint a gyerek egy fehér papírosból készült nagy sárkánnyal.

Kézenfogva, öregesen futottak az úton, a mérnök és a kapus.

NAGYFALUSI TIBOR